

Секція 4.
**Кластерна форма організації підприємств як
головний напрямок регіонального розвитку**

КЛАСТЕРНА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ГОЛОВНИЙ НАПРЯМОК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Акулюшина М.О.
Гринецька А.Р.
Кедик Л.І.

Одеський національний політехнічний університет

На сьогоднішній день стан економіки України свідчить про необхідність кардинальних змін. Висока напруга конкуренції на світовому ринку не залишає Україні шансів посісти гідне місце у традиційних галузях. Однак реальною є можливість проявити себе у нових галузях і напрямках.

Кластерний розвиток як чинник активізації регіонального економічного розвитку є характерною ознакою сучасного стану управління економічними процесами. Світовий досвід кластеризації економіки показав, що вона справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. Інноваційна економіка, яка формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації. В цьому полягає новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного і регіонального розвитку.[1]

Кластерна форма – на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, форм регіонального розвитку, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи.[5]

Все це і підтверджує актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблема розвитку та формування кластеру досліджували в своїх роботах зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: М. Портер, М.П. Войнарченко, Б.М. Данилишин, В. Савченко, С.Соколенко, Ю.В. Міхеев та інші.

Дослідження, проведені С.І. Соколенком показали, що кластери в сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках являють собою фундаментальну організаційну основу для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки і відповідної розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Розуміння конкурентних переваг нових виробничих систем та активне формування регіональних інноваційних кластерів відкриває перед регіонами нові перспективи динамічного економічного розвитку та успішного подолання «викликів» з боку конкурентів.[7]

Організації, які об'єднуються в кластери, отримують переваги за рахунок зростання якості робочої сили, досліджень і більш швидких змін у технології. Крім того, позитивний ефект дає здешевлення первинних факторів виробництва через більш ефективне використання новинок і зростання продуктивності за рахунок обміну ідеями між учасниками кластеру та широкого вибору (швидкого набору) кадрів для організацій з відкритими вакансіями.

Створення та ефективне функціонування кластерів надає додатковий стимул вирішенню суспільних завдань. Зростають можливості отримання роботи для великої кількості працездатного населення, що частково вирішує проблеми безробіття; посилюється економічний розвиток регіонів, що сприяють створенню і розвитку кластерів; відбувається вдосконалення бази оподаткування за рахунок залучення місцевої влади для лобювання заходів з підтримки розвитку підприємництва в регіоні.[2]

Спеціалізація і кооперація, які відбуваються у кластерах, забезпечують розподіл ринку на сегменти і цивілізовану спеціалізацію підприємницької діяльності, що зменшує транспортні витрати, забезпечує раціональний поділ праці, обмін знаннями, технологіями, кваліфікованою робочою силою.

Кластери завжди намагаються вдосконалити свої засоби виробництва, впроваджувати новітні технології, забезпечувати високі стандарти якості продукції. Ця форма приваблює капітали і кредити на вигідних умовах від фінансових установ, які конкурують в обслуговуванні процвітаючих галузей. Об'єднання організацій в кластери відкриває більш реальні можливості отримати інвестиції і для невеликих організацій-учасників відповідних об'єднань. Значні переваги учасникам кластера дає загальна закупівля матеріалів, продаж та сервісне обслуговування продукту. Загальна закупівля обладнання, комплектуючих, матеріалів і т. п. веде до зменшення ціни за рахунок збільшення обсягів закупівель. Для учасників об'єднання істотно зменшуються витрати на маркетингові дослідження, рекламу, страхування, впровадження сертифікатів якості, участь у промислових виставках, торгових ярмарках і конференціях, поїздках підприємців у більш розвинені країни для вивчення передового досвіду і т. п. Сервісне обслуговування сприяє більш глибокому проникненню на ринок.[3]

Створення кластерів у сфері ЖКГ на регіональному рівні слід розглядати як систему, цілями створення якої є якісне задоволення потреб населення і розвиток саморегулювання господарської діяльності. Формування кластерів у сфері ЖКГ орієнтоване на інтеграцію соціально-економічних інтересів всіх її господарських суб'єктів і здатне забезпечити вирішення цілого ряду стратегічних завдань, зупинити деградацію і зробити сферу ЖКГ високоефективною галуззю. Для цього необхідне проведення єдиної цінової і тарифної політики на ринку житлово-комунальних послуг, збільшення обсягів та підвищення якості їх виробництва, посилення підприємницької та соціальної відповідальності,

зміцнення фінансової дисципліни всіх господарських суб'єктів, впровадження інноваційних технологій та створення умов для залучення інвестицій.[4]

В цілому формування і розвиток кластерів приводить до інтегральних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни. Однак, незважаючи на безперечні переваги кластерної організації економіки для окремої території та для держави в цілому, існують різноманітні перешкоди на цьому шляху: погана інфраструктура; брак капіталу та кваліфікованої робочої сили; ієрархія кластерів – труднощі для постачальників нижнього рівня; ефект блокування, тобто поодинокі компанії можуть бути більш конкурентними порівняно з кластерними; загроза гіперспеціалізації кластера і надмірна — брендизація; незацікавленість державних органів влади, нерозуміння вигоди від кластерного підходу.[6]

Література

1. Богма О.С. Національний кластер - новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України. "Вісник економічної науки України" № 1, 2006, с. 127-133
2. Дейнека О.І., Демченко В.В. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних територій. "Регіональна економіка" № 2 (48), 2008, с. 276.
3. Дудкіна К. Кластери як форма ринкової централізації в умовах сучасних світогосподарських відносин. Автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук. К., 2004, с. 5
4. Ковальова Ю. М. Кластер як нова форма організації та розвитку економіки, http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Eco-nomics/22544.doc.htm.
5. Похильченко О, Кластерна форма організації економіки як один із факторів впливу на її конкурентоспроможність. Тези доповідей на VII Міжнародній наук.-практ. конф. "Маркетинг та логістика в системі менеджменту", Львів, "Львівська політехніка", 2008, с. 370
6. Семенова Н.Н. «Кластеризация — новое явление в мировой экономике и политике». Электронный ресурс: www.nikst.ru, 2008;
7. Соколенко С.І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / С.І. Соколенко. –Режим доступу : <http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/>

REGIONAL CLUSTER POLICY IN EUROPE: THE ADVANTAGES OF THE MULTIDIMENSIONAL APPROACH

Kozak A.

Jagiellonian University in Krakow

Enlargement of the EU in the context of the world economic system globalization objectively requires new approaches to the development of regional policy in Europe. Today the European countries still have used the borrowed from everywhere «improved» methods of organizing spatial development as before in order to improve the effectiveness of this policy. However, the direct projection of the existing approaches to the specifics of Euroregional development doesn't give significant results. Accumulated and newly acquired imbalances, differences in the levels of production development, employment and quality of life are threaten with disintegration.

As a basic contradiction of modern regional policy the division of global development trends and traditions of the European continent should be distinguished. Priority is given to the generalizing approach of Michael Porter's theory of clusters. According to Porter clusters are «... territorially close located groups of enterprises and institutions with common ties» [1]. The European Commission as a curing selects the cluster regional policy, hoping to prolong the success of sophisticated high-technology clusters, such as, for example, in California (USA), Bavaria (Germany), Oulu (Finland) [2, p. 76].

The regional cluster policy, based on the creation of high-technology clusters, to some extent contributes to the competitiveness of the regions of EU Member States. It is more favorable for the market than the traditional policy of "growth poles". But the possibilities of sophisticated high-technology clusters are limited:

- 1) high technologies require fewer workers;
- 2) in the European innovation race many regions are aimed at such activities;
- 3) focus on the same technology ultimately leads to the potential competitive advantages loss of the regions and to the painful regional ruining of small investors.

However, the «herd» race continues: each European region in future aims to either become a Silicon dam (the Netherlands), or a Silicone coast (Norway), or the Silicon Saxony, and at the same time completely forgets that advantage comes from the creation of differences, from a multidimensional approach to the European regional policy.

A multidimensional approach to regional cluster policy in the context of globalization should proceed from the fact that globalization itself is not the formation of organic integrated system, as a kind of totalitarian

system. It represents the world economic development in general and particularly European as development of the whole through a unity of the manifold [2, p. 21].

Underestimation of this fact doubts not only the development of meta-system of the world economy and its sub-systems, but also the nature in general.

We believe that the basis of a regional cluster policy in Europe should be based on the specifics of a region, its uniqueness as a system that includes not only economic and technological, but also social and cultural component of the region - its local traditions.

Named subsystems must function as elements of the whole organism. The imbalance of any of the subsystems functioning affects the state of development of the region as a whole. The interaction of economic, technological and socio-cultural subsystems is equivalent and equal. In our opinion, only multi-dimensional perception of the region can contribute to a more effective European regional policy, in which socio-cultural practices do not conflict with the global trends.

1. Multi-dimensional approach which is proposed shows that the use of sophisticated high-technology clusters in Europe is limited, as it does not take into account the specifics of European regions and their subsystems.

2. A multidimensional approach to regional policy ultimately blunts the tendency of subsidies to low-technology clusters. Accounting the region specifics and not opposing it to global trends can accelerate the recovery of the competition and establish relations of the regions with the new economic developments.

Theoretically, it is hard to imagine. But the practice of Euroregional development evidences the opposite. There are a lot of examples of «old» economy revival through the creation of new combinations of existing sub-set. The strategy of new combinations is already implemented in the production of Danish furniture, system of Swiss watchmaking and the Italian textile industry, where local traditions encourage the introduction of high technology. The dispute over new combinations remains only academic. It should be resolved through regional revival from within, through the application of old knowledge in new conditions. At the same time in the creation of the combined cluster the state should play not a regulatory role, but a developmental one.

3. In a multi-dimensional approach to the regional cluster policies existing local traditions and trends of global development are not opposed, but as we can see, are combined.

In fact it consists of the development of Joseph Schumpeter's ideas about the necessity of different combinations of global-local interaction, expressed by him in 1912 in «The Theory of Economic Development».

A multidimensional approach, supposing a symbiosis of local traditions and global trends, allows the state to implement the structural and cultural features of the regional policy and to determine the effectiveness of modern specialization of the region. Creating new combinations contributes to the development of the regional competition. Regions restore their traditional industrial trades and stimulate the introduction of high technology in the planning, production and sales.

In Europe, there are many opportunities for creation of clusters which integrate new techniques with old skills. This can be illustrated by table 1 [3, p. 456].

Table 1.
Examples of the European countries which combine local traditions with the global trends in regional cluster policies

European region (country)	Local traditions	Global Trends	New combinations
Yutland (Denmark)	Manufacture of furniture	Style	Furniture design
Jura (Switzerland)	Manufacture of watches	Marketing and style	Manufacture of watches «Swatch»
<i>Emilia-Romagna</i> (Italy)	Textile industry	High-tech manufacturing	Fashion "haute couture"
Manchester (UK)	Heavy industry	Pop music and pop art	Cultural industries
Baden-Wurttemberg (Germany)	Machine and machine tools	Digital technology	Multimedia devices
Ruhr (Germany)	Heavy industry	Tourist services	Tourism industry
Nord Pas-de-Calais (France)	Manufacture of clothing	The need for comfort	Delivery of clothing by post
Dunakanyar (Hungary)	Resorts	Healthcare	Healthcare, leisure organization
Krakow (Poland)	Building, painting	The need of maintenance	Restoration services

In the multidimensional approach the policy of clusters receives a new sounding. Regional authorities can maintain, develop, and sort the clusters, in which globalization and local traditions have combined. This regional policy completely corresponds to the European agreement, to its part which deals with the necessity of the strictest compliance of economic and socio-cultural diversity in all regions of Europe by the European Commission [2, p. 72].

Theory and practice of regional development shows that the government can fill the gap between high-tech and low-tech clusters not with the help of «improved» methods borrowed from outside, but with the help of «unique» methods. In this case, it is not about the uniqueness in the literal sense of the word, but in the sense that only uniqueness of the territories and local traditions will always bring success in implementing the regional cluster policy.

References

1. Porter M.E. Location, Clusters and Company Strategy. The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford: Oxford University Press. 2000.
2. International Microeconomics – K.: CUL, 2012
3. Gert-Jan Hospers. «Best Practices» and the dilemma of regional cluster policy in Europe. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie – 2005, Vol. 96, No. 4.

КЛАСТЕРЫ КАК ПОДДЕРЖКА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. МАЛЬТИЙСКИЙ ПРИМЕР.

Бециву Д.

Международный независимый университет Молдовы.

Постановка проблемы. Сегодня доминирующей целью экономической политики рост национальной конкурентоспособности. Существует большое количество различных теорий формирования и развития конкурентоспособности, но, как показывает практика развития наиболее успешных фирм и преуспевающих экономических систем, наиболее эффективной формой экономического роста является теория кластерного механизма.

Целью является рассмотрение кластеров как формы повышения уровня конкурентоспособности туристической деятельности.

Анализ последних исследований и публикаций. Наиболее существенный вклад, оказавший впоследствии решающее воздействие на развитие кластеров, был сделан в конце XX века А. Маршаллом, вводя понятие промышленного района и подчеркивая преимущества близости и географической концентрации экономической деятельности.

Весомый вклад в исследование устойчивого экономического развития территории в рыночных условиях на основе кластерного подхода сделали М. Портер, Ф. Фезер, М. Новелли, Б. Шмитц и Т. Спенсер, а также Жоао Ж. Феррейра, Ф. Капоне, Л. Ботти, Р. Коста, З. Бреда, которые изучили направления развития кластерной системы узко локализованы на отдельных региональных кластерах.

Научные достижения вышеупомянутых ученых имеют важное научное и практическое значение. Вместе с тем проблема устойчивого территориального развития туристических регионов новых независимых государств, как Молдова и Мальта требует дополнительного исследования.

Определений кластера как поддержка для повышения туристической конкурентоспособности.

Понятие кластера было введено в экономическую теорию Майклом Портером (2003) как сконцентрированные по географическому признаку группы взаимосвязанных компаний, специализированных поставщиков, поставщиков услуг, фирм в соответствующих отраслях, а также связанных с их деятельностью организаций в определенных областях, конкурирующих, но вместе с тем ведущих совместную работу. Принимая во внимание работы Портера и других авторов, таких как Розенфельд и Фезер, кластеры как географические сосредоточение фирм, поставщиков, связанных отраслей и институтов, имеют основную роль в повышении конкурентоспособности.

Мальтийский Пример. От массового туризма к возрастающей диверсификации.

С получением независимости от Великобритании, в 1964 году, мальтийский туристический кластер был значительно развит.

В 1970-х был бум массового туризма на острове, в результате стратегии правительства по привлечению туристов на Мальте которая была основана на пляжном сегменте, несмотря на небольшие мальтийские пляжи, поддержанный бумом в строительстве средних отелей в регионы с наибольшей концентрацией туристов. Усилия мальтийского правительства привели к увеличению объемов туристов, но с низкими расходами на одного туриста из за размещение туристов в туристические апартаменты (60% туристов).

Трудный период в начале 1980-х обусловленный высокой зависимостью от рынка Великобритании (в 1981 г. - 76%), заставило мальтийское туристическое промышленность принять более агрессивный маркетинг к диверсификацию рынка, как с точки зрения происхождения туристов так и их интересов: культурный туризм, изучение языка, дайвинг, конференций и пакеты стимулирующих мер.

С 1990 г., Мальта внедрила кластерную политику. В конце 1990-х, Мальтийское Управление по Туризму (государственно-частное учреждение направлено на развитие туристического продукта страны, укрепление человеческих ресурсов и законодательства.) начало проводить более агрессивную маркетинговую программу.

Позже, с момента реструктуризации в 2004 году и входа в ЕС, Мальтийское Управление по Туризму (МТА) перешло от географической направленности в развитии туризма на развитие 7

сегментов, со значительным усилием в области брендинга (туроператоры и отдыха, проведения конференций, изучение языка, спорт (прыжки в воду), Гозо (сельский туризм и экотуризм – 71,942 туристов в 2011 г.), культура и история, другие секторы роста). Структурные фонды ЕС направлены на обеспечения качества в отрасли. С точки зрения стратегии, структуры и соперничества, туристический кластер на Мальте, состоящий из шести крупных компаний и множеством средних и малых предприятий, является весьма раздроблен. В настоящее время, хотя и в основном приезжают британские туристы (45%), все чаще открываются другие европейские рынки (немцы - 16%, французы и итальянцы - 4-5%, голландцы - 2%). Туризм на Мальте конкурирует на рынке с высокой эластичностью цен и все более взыскательных туристов. Конкурирующие направления в основном испанские острова, Тунис, Турция и Кипр.

Литература

1. Asandei, M., Ciocină, I., Iordache, C., Clusterele – suport al creșterii competitivității activității turistice, Economie teoretică și aplicată, XVII (2010), No. 5(546) доступ на сайте: <http://store.ectap.ro/>
2. Ferreira, João M., Estevão, Cristina M. S., Regional Competitiveness of a Tourism Cluster: A Conceptual Model Proposal, Encontros Científicos n.5 Faro 2009 доступ на сайте: <http://www.scielo.gpeari.mctes.pt/>
3. Porter, M. (2003): The Economic Performance of Regions, Regional Studies, 37, N° 6/7
4. Капустина, Л. М., Меньшенина, И. Г., Кластерообразование В Региональной Экономике, Изд-во Уральского государственного экономического университета, Екатеринбург, 2008

КЛАСТЕРНАЯ ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА ОДЕССКОГО РЕГИОНА

Бровкова К.В.
д.э.н., проф. Соколы И.И.

Одесский национальный политехнический университет

В последние годы туризм, как и другие отрасли, развивался в условиях усиливающегося воздействия внешних факторов. Но, несмотря на возникающие проблемы, связанные с экономическим кризисом, экологическими проблемами, терроризмом, колебаниями цен на топливо, туризм является неоспоримым средством экономического роста, обеспечивающим увеличение национального дохода стран мира и улучшение экономических показателей.

Многообразие подходов организации туризма отражают мировые достижения и специфику развития каждой страны. Одним из эффективных способов организации туристической деятельности являются туристические кластеры.

Проблемами создания, функционирования и развития кластеров занимались такие зарубежные и украинские ученые как М. Портер, В. Прайс, Е. Безвужко, М. Войнаренко, С. Куницин, А. Маршал, Л. Романюк, С. Соколенко, І. Таленадо, С. Ткачова, Х. Шреплер, и др.

Среди зарубежных и украинских ученых, которые уделяли внимание развитию туристического кластера, нужно отметить Ю.В. Алексееву, К.А. Андрищенко, Р. Браймера, Дж. Боуена, Н.М. Внукову, Л.И. Гонтаржевскую, П. Эбергардта, Ф. Котлера, Е. Мейкенза, В. Мидлтона, Р. Оскена, В.Ф. Савченко, С.И. Соколенко, М. Солловза, Д.М. Стеченко, Л.М. Черчик, В. Шекела, К. Шумана, Е.В. Щепанського и др.

Преобладание конкретных групп факторов на территории размещения кластера может оказывать воздействие на уровень эффективности деятельности, как отдельных участников кластера, так и всего кластера.

Туристический кластер – это совокупность организаций и фирм, взаимодействующих в развитии туристического продукта в определенных географических границах. Основной целью кластера является формирование и функционирование конкурентоспособного туристического комплекса

Особенности кластеров по сравнению с другими формами организации заключаются в следующем:

- необычно широкий состав участников;
- географический размер кластера может варьироваться от масштаба города до уровня страны или группы соседних стран;
- наличие синергетического эффекта;
- гибкость и динамичность функционирования;
- конкурирующие фирмы идут на сотрудничество в целях реализации потенциала территории и ее конкурентных преимуществ.

Кластерные формы организации деятельности присутствуют в различных отраслях.

Формирование туристического кластера способствует созданию современного конкурентоспособного туристического комплекса. Его функционирование обеспечивает широкие возможности для обеспечения занятости местного населения и удовлетворения потребностей граждан в туристических услугах

При формуванні туристического кластера необхідно ідентифікувати його географічні межі і враховувати кліматичні фактори, які стосуються до природних умов. Географічні межі в багатьох випадках створюють транспортні комунікації (станція автомобільних доріг, розвиток малої авіації, водного транспорту), які з'єднують між собою основні центри притягання туристів. Географічні межі кластера залежать і від специфіки туристических ресурсів, історических особливостей розвитку території, включаючи кліматичні умови і рельєф місцевості.

Центральним поняттям кластера є туристическі ресурси, саме їм належить вирішальна роль у розвитку туризму, так як вони в більшій ступені є основним мотивом і причиною участі людей у туристических поїздках.

Суть туристических ресурсів полягає в тому, що вони є основою для формування туристического продукту, і, відповідно, планування і розвитку туризму. Визначення видів, специфіки ресурсів визначає спит на туристическі продукти і опосередковано – на формування і підтримку всієї туристическої інфраструктури. Ідентифікація туристических ресурсів дає можливість для визначення необхідних елементів кластера. При цьому, унікальність туристических ресурсів, місцеві традиції і культура відпочинку впливають на вибір специфіки туристического кластера, на процес його формування і визначення основних туристических продуктів.

У склад кластера також входять туристическі фірми, основними завданнями діяльності яких є створення привабливих туристических продуктів, відповідних потребам туристів, підтримка стандартів обслуговування.

У час подорожі турист споживає різні послуги – загальні, специфічні туристическі і супутні. Але, передусім, він потребує послуг з підтримки своєї життєдіяльності – житло, харчування, транспорт, дозвілля. Саме тому основними з елементів кластера є постачальники спеціалізованих туристических послуг.

Суть діяльності підтримуючих (обслуговуючих) туризм галузей полягає в наданні туристам супутніх послуг. До них належать фінансові і медичні послуги, місцевий роздрядний торгівля, включаючи продаж сувенірів і туристического спорядження, інженерна (житлова) інфраструктура, забезпечення безпеки і т. д. Дані підприємства і організації функціонують на ринку товарів і послуг поза залежності від туризму, але їх залучення в склад кластера створює більш привабливі умови для розвитку і збільшення об'ємів обороту. Основний туристический продукт може бути реалізований і без участі місцевих організацій, але це призведе до збільшення витрат і зменшення задоволеності туристів. Стабільний розвиток обслуговуючих галузей і їх активна взаємодія з туристическими організаціями – це запорука успішного функціонування всієї кластерної системи.

Благоприятні умови – це комплексне поняття і включає такі елементи, як ресурси (природні, людські), науково-дослідницький потенціал, інвестиційний клімат, проводима на території політика властей, характер конкуренції, унікальність вироблюваної продукції і послуг, потреби місцевих споживачів, кваліфікація постачальників, наявність пов'язаних галузей.

Кластер функціонує тільки в певній середі, а саме в сприятливих умовах (політичних, соціо-культурних, економічних, природних), які представляють собою сукупність зовнішніх факторів, забезпечуючих конкурентоспроможність туристических послуг.

Економічна середа визначається рівнем розвитку економіки і рівнем життя населення, які мають велике вплив на витрати і спит на товари і послуги, в тому числі туристического призначення. До економічних умов належить інвестиційний клімат на території кластера, який здатний забезпечити розвиток основних елементів кластера. Кількість і якість трудових ресурсів є також важливими при функціонуванні кластера. Всі організації – учасники кластера – потребують фахівців туристического бізнесу.

Важливо враховувати традиції і культуру місцевого населення – соціо-культурні умови, які безпосередньо впливають на індустрію гостеприймства. До соціальних факторів належить і сфера освіти, яка є не тільки потенціалом для розвитку кваліфікованого персоналу для туристических підприємств, але і базою для розвитку освітнього і наукового туризму.

Окрім освітніх установ, особливе місце займають науково-дослідницькі інститути різного профілю, наявність яких сприяє всебічному аналізу складових кластера, його можливостей розвитку, а також динамічному розвитку наукового туризму.

Велике значення має політична ситуація на території кластера. Політика властей в області розвитку туристическої діяльності, її підтримка, проведення наукових досліджень, постійний моніторинг є важливими умовами формування кластера.

Особливу увагу при формуванні туристического кластера необхідно приділяти зв'язкам між його елементами. Дані зв'язки ґрунтуються не тільки на економічній вигоді учасників, але і орієнтовані на створення і реалізацію якісних туристических послуг, задовольняють потреби як туристів, так і території. Це виражається у зв'язках («транспорт – засоби розміщення – харчування») як основних послуг кластера, так і у зв'язках («державне управління – комерційні організації – науково-освітні установи»).

Ідентифікація туристического кластера (ресурси, структура, межі, тип) необхідна в процесі формування і подальшого вдосконалення.

Ефективна робота всіх елементів туристического кластера допоможе не тільки значно поповнити бюджети територій, але і створити нову сферу зайнятості населення, стимулювати залучення в оборот додаткових капіталів. Крім того, функціонування кластера дозволить

сохранить культурно-исторические памятники, природные парки и заповедники, оздоровить экологическую обстановку, развить сферу услуг, совершенствовать инфраструктуру территорий.

Таким образом, туристический кластер формируется в пределах туристического района и характеризуется наличием бизнес-компоненты (туристских предприятий), имеющей тесные связи. Принимается во внимание возможность развития специализированного туристического предпринимательства в каждом кластере для сбалансированного развития всей туристическо-рекреационной системы. Каждый кластер должен иметь возможность создания особенных туристических брендов. Каждый кластер должен выполнять свои особые функции в региональной туристическо-рекреационной системе, выделяться своими видами туризма и рекреации.

Литература

1. Гонтаржевская Л.И. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник /Гонтаржевська Л.І.– Донецьк: Східний видавничий дім, 2008.- 180 с.
2. Захарченко В.И, Осипов В.Н. Кластерная форма территориально-производственной организации./ В.И.Захарченко, В.Н.Осипов. -Одесса: Печатный дом, 2010. – 234 с.
3. Котлер Ф., Боуэн Дж, Мейкенз Дж. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм. /Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. - М.: ЮНИТИ, 2008. – 787 с.
4. Портер М. Международная конкуренция /Портер М. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Горголюк Я.Ю.
к.е.н., доц. Красностаново Н.Е.

Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

Внаслідок постійного зростання економіки, інноваційного потенціалу, конкурентоспроможності підприємств як на регіональному так і на державному рівні, виникає необхідність запровадження кластерної форми організації підприємств.

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що виникає необхідність активізації вже існуючих та пошуку нових факторів і джерел економічного зростання. Швидкий розвиток та постійне оновлення новітніх технологій, засобів передачі інформації, інновацій, інвестицій та фінансування призвело до необхідності створення взаємозв'язку між даними підприємствами, що і забезпечило умови щодо створення даних структур – кластерів.

Кластер – це група географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідницьких інститутів, вищих навчальних закладів та інших організацій, взаємодоповнюючих один одного та посилюючих конкурентні переваги окремих компаній та кластерів в цілому [3].

Проблеми розвитку та організації кластерної форми, його ролі в підвищенні конкурентоспроможності економіки досліджуються в роботах провідних закордонних та вітчизняних дослідників: Княгиніна В.Н., Миграняна А.А., Хасаєва Г.Р., Щедровицького П.Г., Е. Лимера, А. Маршалла, И. Толенадо, Дж. Фрезера, В. Фельдмана. Що стосується вітчизняної економіки, то кластерна форма організації бізнесу являється досить новою, характеризується недостатньо сформованими теоретичними основами формування взаємозв'язків між підприємствами на рівні регіону.

Мета даної роботи полягає у визначенні основних підходів формування кластерної форми організації підприємств як основного інструменту підвищення конкурентної спроможності регіону та його сталого економічного зростання.

Рівень розвитку та значимості джерел конкурентних переваг визначають стадії розвитку конкуренції та моделі росту економіки держав, регіонів та підприємств. Саме промислові підприємства створюють основу для споживання та збільшення національного багатства, тому в ринковій економіці більша увага приділяється саме їх конкурентоспроможності [2]. Оскільки, чим більше на території даного регіону високорозвинених підприємств, тим більше це дає можливість створювати кластерні об'єднання, що в свою чергу характеризує рівень сталого розвитку та конкурентних регіону.

Кластерний підхід щодо аналізу регіональних економічних процесів передбачає, що кожна галузь не може розглядатися окремо від інших, а повинна системно вивчатися в середині комплексу взаємопов'язаних секторів. Саме становлення базової галузі виступає важливим елементом розвитку галузей-постачальників та галузей-споживачів, а також сегментів послуг, формуючи кластер економічної ефективності, який виступає об'єктом регіонального розвитку. Кластерні системи характеризуються наявністю підприємств-лідерів, що визначають довгострокову стратегію цілісної системи на господарському, інноваційному рівні. Для них характерне територіальне зосередження, стійкість

зв'язків між суб'єктами-учасниками кластерної форми, а також довгострокова координація взаємозв'язків учасників системи в межах її бізнес-програми та стратегічних цілей.

Не мало важливою особливістю кластеру є те, що він дає можливість організувати соціальні та економічні інтереси суспільства, при цьому регіони, на території яких створюються кластери, перетворюються на лідерів економічного розвитку, визначають конкурентоспроможність національної економіки. Кластер дає змогу досягти відповідного господарського ефекту в цілому та посилити конкурентні переваги окремих компаній. Охоплюють важливі зв'язки, забезпечують взаємодоповнюваність галузей, сприяють розвитку технологій, поширення інформації, підвищення продуктивності праці та скорочення витрат (рис. 1) [1].

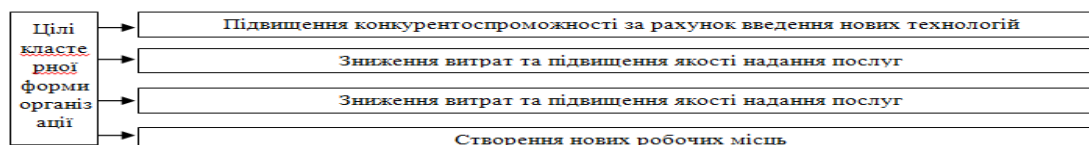

Рис.1. Основні цілі кластерної форми організації

Серед економістів все більше визнання знаходить точка зору, що регіони, на території яких утворюються кластери, стають лідерами в економіці тієї чи іншої держави.

Враховуючи величезне значення переваг кластерної форми побудови економіки з одного боку, а з іншого – ту обставину, що в світовій практиці відсутній систематизований універсальний підхід до формування умов створення кластера, значний практичний інтерес становить розроблення методичного підходу щодо формування умов побудови та розвитку кластера.

Існує послідовність заходів щодо формування умов створення кластера. В основі процесу створення кластера виділяють етапи:

- проведення аналізу та діагностика умов до формування кластера (маркетингові дослідження, моніторинг фінансово-економічного стану потенційних суб'єктів, виявлення наявності мотивації потенційних суб'єктів);
- розроблення механізму формування кластера (виявлення учасників, зацікавлених у процесі інтеграції до кластера; обмін інформацією між потенційними учасниками з приводу потреб, техніки та технологій; визначення принципів та правил, на умовах яких буде забезпечуватися функціонування кластера);
- формування кластера (організація структури управління (формування координаційної ради); організація господарчої структури: визначення складу кластера за технологічним принципом (повний технологічний цикл);
- визначення масштабів спільної діяльності учасників: визначення обсягів виробництва та постачання як на внутрішній, так і на зовнішній ринки; формування норм та правил взаємодії учасниками кластера);
- ідентифікація кластера (аналіз структури кластера на відповідність основним характеристикам: самоорганізація; географічна концентрація економічних суб'єктів; зв'язок суб'єктів кластера; кооперація та конкуренція; інноваційність);
- оцінка ефективності кластера (зіставлення результату поставленій меті).

Для того, аби забезпечити розвиток вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, зростання та досягнення високого рівня економічних процесів та конкурентних переваг України, вкрай необхідним є застосування кластерного підходу. Оскільки саме цей підхід має своїм результатом представлення та зайняття Україною місця, яке відповідає тенденціям світового економічного та політичного розвитку. Для України є дуже важливим створення та розвиток кластерної форми об'єднань, тому що саме це дасть змогу забезпечити можливість володіння новими видами якісних ресурсів, інформацією, інноваціями, технологіями.

Таким чином, кластери виступають важливим інструментом для стимулювання регіонального розвитку. Створює всі необхідні умови для підвищення життєвого рівня населення, посилення конкурентоспроможності бізнесу, що знаходяться на території регіону, введення нових технологій. Все це сприяє ефективному економічному зростанню.

Література

1. Горшенева О.В. Кластери: сущность, виды, принципы организации и создания в регионах // Экон. Вестник Ростов. гос. ун-та. 2006. № 4. Ч. 2.
2. Егоров О.И. Зарубежный опыт региональной науки, региональной политики и территориального развития / О.И. Егоров, О.А. Чигаркина // Регион: экономика и социология. 2006. № 1.
3. Руднева П.С. Опыт создания структурных кластеров в развитых странах [Электронный ресурс] // Экономика региона. 2007. № 18. Ч. 2. (декабрь) режим доступа: <http://journal.vlsu.ru>.

ДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНИ

к.е.н., доц. Пугачевська О.В.
Журавльова Н.М.

В даній роботі розглянута проблема співпраці України та ЄС в рамках Європейської політики сусідства та проаналізовані питання доданої вартості для України наслідків цієї співпраці. Дана тема є актуальною тому що для поглиблення стосунків України з ЄС необхідно знати усі переваги та недоліки ЄПС та визначити – ця політика має «додану вартість, виходячі долеко за рамки існуючої співпраці» ці ні [1].

Одним з напрямків співпраці України та ЄС вже давно є запроваджена концепція Європейської політики сусідства (ЄПС), яка була розроблена з метою уникнення появи нових ліній поділу між розширеним ЄС та його сусідами. ЄПС сприяє зміцненню добробуту, стабільності та безпеки як країн ЄС, так і сусідніх держав і потребує дій як з боку країн-сусідів, так і з боку Європейського союзу. Європейська політика сусідства - партнерство заради реформ із південними та східними країнами-сусідами ЄС - уже принесла відчутні та конкретні результати. Вона дозволила істотно поглибити стосунки Союзу із кількома найближчими сусідами, у т.ч. з Україною.

Сутність Європейської Політики Сусідства є новим підходом Європейського Союзу до сусідніх країн з метою зміцнення стосунків між ЄС і країнами-сусідами ЄС, а також співпраці по створенню зони безпеки і добробуту, «кільця дружніх країн» на кордонах Європейського Союзу. ЄПС також покликана надати країнам-сусідам ЄС можливість тіснішої співпраці в області політики, безпеки, економіки і культури[2].

Основною метою даної роботи є дослідження якості концепції ЄПС як доданої вартості для України, аналіз переваг та недоліків взаємного зобов'язання стран-партнерів. Для досягнення визначеної мети було вирішено такі завдання:

1. вивчено сутність концепції ЄПС, цілі її впровадження, механізмів реалізації;
2. описано існуючі інститути європейських структур та інструменти ЄПС, що використовуються для підтримки перехідних процесів в інших країнах, у т.ч. в Україні;
3. встановлено сучасні форми та перспективи співпраці між Україною та ЄС в розрізі ЄПС транскордонного співробітництва, програм Твіннінг та ТАІЕХ, реалізації концепції Східного партнерства.
4. виявлено переваги та недоліки співпраці України та ЄС в рамках Європейської політики сусідства;
5. визначено додану вартість як порівняння її переваг та недоліків;
6. додано практичної рекомендації відповідно стосунків Україна- ЄС для підвищення ефективності концепції Європейської політики сусідства.

Під час дослідження були використані такі методи як порівняння, абстрагування, аналіз і синтез, аналогії та інші. Застосовані загальнонаукові та спеціальні методи використовувались як інструмент добування фактичного матеріалу і необхідна умова досягнення поставленої мети.

В роботі розглянуто такі питання як мета та цілі створення та розвитку структур ЄПС. Головна мета ЄПС — розділити блага ЄС з сусідніми країнами в плані зміцнення стабільності, безпеки і підвищення добробуту всіх зацікавлених країн. Для виконання цієї мети ЄС пропонує такі цілі Європейської політики сусідства у подальшому майбутньому, як сильна Європейська політика сусідства, спрощення легітимних короткострокових подорожей та амбіційніші довгострокові дії для регулювання міграції, подальша співпраця із країнами ЄПС для врегулювання заморожених конфліктів, інтенсифікація підтримки ЄС галузевим реформам у країнах-партнерах, зокрема у сферах енергетики, рибальства, транспорту, морської політики, дослідницької діяльності, інформаційного суспільства, освіти, працевлаштування, соціальної політики та боротьби зі змінами клімату.

Принципами, які сприяють економічній інтеграції Європейський Союз запропонував привілейовані відносини своїм сусідам, відданість спільним цінностям демократії та права людини, верховенство права, належне врядування, принципи ринкової економіки та сталий розвиток. ЄПС виходить за межі існуючих відносин, пропонуючи країнам-учасникам глибші взаємини на політичному рівні та ширшу економічну інтеграцію. Рівень очікувань від таких відносин залежатиме від міри, в якій ці цінності поділятимуть партнери та реформ, які необхідно створювати.

В роботі також розглянути питання щодо існуючих інститутів та порядку фінансування програм ЄПС, які безумовно, підтверджують: хоча ЄПС відрізняється від питання потенційного членства, у її рамках пропонуються привілейовані відносини з сусідніми країнами, які розвиваються на засадах взаємного зобов'язання [3].

Сучасні форми та перспективи співпраці між Україною та ЄС в розрізі ЄПС проаналізовані в роботі на прикладах транскордонного співробітництва, програм Твіннінг та ТАІЕХ, реалізації концепції Східного партнерства. Слід зазначити, що поглиблення транскордонного співробітництва (ТКС) відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій.

Аналіз переваг ЄПС як доданої вартості для України, зроблений у роботі, дає можливість говорити не тільки про наявні переваги, але й про неаявні недоліки.

Враховуючи все наведене вище, можна зробити висновок, що Україна не може вважати ЄПС в її сучасному вигляді адекватною своїм національним інтересам та прагненням, зокрема курсові на

європейську інтеграцію. Цілком очевидно, що ЄПС не є засобом досягнення членства в ЄС, а Україну більше цікавить не «європейська політика сусідства», а «європейська політика інтеграції».

Наприклад, такі явні недоліки як консенсусний характер ЄПС; «єдиний гребінець» політики сусідства для країн з різними політичними, економічними, культурними особливостями, різними цінностями та амбіціями; розмитий характер перспектив, які пропонує ЄС в яскравій упаковці ЄПС; односторонній характер відносин у рамках ЄПС і неготовність ЄС «приспосовувати свою політику в рамках ЄПС до потреб і прагнень партнерів», а також фундаментальна риса ЄПС — її альтернативність процесу розширення – не можуть становити для України значну додану вартість ЄПС. Така співпраця між Україною та ЄС, де Плани дій складаються із зобов'язань української сторони, а участь ЄС зводиться, як правило, до фінансової та технічної допомоги; де пропонується спрощення візового режиму, а скасування віз взагалі відкидається ідеологією ЄПС – все це суперечить базовим основам ЄПС, які передбачають, що ця політика повинна мати додану вартість і виходити далеко за рамки існуючої співпраці.

Література

1. Communication from the Commission to the Parliament and the Council - Implementation of the European neighbourhood policy in 2007. Commission of the European Communities. Brussels, 03.04.2008 COM (2008) 11p.
2. План дій Україна – Європейський Союз. Європейська політика сусідства. <http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/Action-plan-ukr.pdf>
3. Дудченко М.А. Західноєвропейський вектор інтеграції України// Міжнародні інтеграційні процеси сучасності. – Київ: Знання України, 2009.- 312с.

МИРОВОЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛАСТЕРОВ В ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ

Кравченко О.М.
Постовая Т.И.

Одесский национальный политехнический университет

Развитие гостинично-ресторанного сектора в Украине находится на низком уровне, вновь построенные и реконструированные гостиницы особых изменений на рынке не принесли. Вопросы о гостинично-ресторанном секторе особенно остро возникли перед очередным заседанием банка ЕБР в 1998 году, Евровидением в 2005 году, чемпионатом Европы по футболу в 2012 году. Но таких разовых неординарных событий, как и решений в каждом конкретном случае, явно недостаточно для качественного изменения ситуации в гостинично-ресторанном хозяйстве. В связи с этим весьма актуальной является рассмотрение новых подходов к развитию гостинично-ресторанного хозяйства с использованием новых организационных форм и методов управления.

Одной из форм, получившей широкое распространение, особенно в развитых странах, является кластерная форма организации, основывающаяся на системе взаимосвязей и взаимодействия предприятий, входящих в кластерную структуру. В короткие сроки кластеризация проявила себя как новый вектор развития мировой хозяйственной системы, кластеризацией сегодня охвачено свыше 50 процентов экономик ведущих стран мира в самых разных сегментах региональной экономики.

Основоположником кластерной теории признано считается профессор Гарвардской школы Майкл Портер [1, с. 15 – 17], который определил, что кластеру представляет собой сообщество (группу), расположенное в достаточной географической близости взаимосвязанных компаний поставщиков оборудования, комплектующих и услуг, научно-исследовательских институтов, ВУЗов и других организаций, взаимодополняющих и усиливающих конкурентные преимущества друг друга. Он, обладает свойствами взаимной конкуренции и кооперации его участников, формирования уникальных компетенций региона, концентрации предприятий и организаций на определённой территории.

Поэтому возникла необходимость систематизировать мировой опыт использования кластеров в организации деятельности предприятий гостинично-ресторанного сектора.

В развитых странах с рыночной экономикой кластеры регионального типа создавались десятилетиями. Ядром кластера выступали сильные предприятия, с квалифицированным менеджментом и высоким уровнем корпоративной культуры. Крупные предприятия в условиях кластера расширяют горизонт своих рыночных возможностей и укрепляют существующий потенциал. Малые и средние предприятия усиливают свою конкурентоспособность и положение на рынках. При этом одной из задач создания кластеров с участием малых и средних предприятий в гостинично-ресторанном хозяйстве, является приспособление их к непрерывным изменениям конкурентной среды, рыночного спроса, инвестиционного климата [2].

Мировой опыт последних десятилетий даёт много примеров образования и развития кластеров.

Опыт развития кластеров в зарубежных странах показал их преобладающую роль в стимулировании регионального развития, увеличении занятости, росте бюджетных доходов, привлечении инвестиций и, в конечном итоге, росте валового регионального продукта.

Для бизнеса кластер — это реальная возможность обеспечить себе конкурентоспособность в будущем, то есть, создавать долгосрочную стратегию развития предприятий на 5 – 10 лет и более. В экономической системе кластерное объединение выполняет следующую задачу: сильные предприятия подтягивают за собой мелкие. Ключ к успеху кластера – цивилизованная конкуренция, равнение на лидеров, получение поддержки от лидеров, от административного ресурса региона. Кластеры выступают основой эффективного экономического развития территории регионов и способствуют эффективности развития государства в целом.

Для эффективной кластеризации необходима инновационная инфраструктура, развитие которой предполагает создание сети организаций, оказывающих консалтинговые, информационные, финансовые и другие виды услуг, направленные на поддержку и развитие инновационной деятельности в регионе. При этом необходимо особое внимание на начальной стадии создания кластера уделять достижению договоренности между предпринимателями по формированию активов кластера и правил взаимодействия его участников.

При создании кластеров используют сложившиеся хозяйственные связи между предприятиями гостинично-ресторанного сектора и смежниками, а также проводится подготовительная работа, которая включает следующие этапы.

1. Создание структурного ядра по формированию кластерных моделей.
2. Проведение маркетинговой работы.
3. Разработку политики и стратегии в области качества предоставляемых услуг.
4. Разработку информационной системы и механизмов внутренней экономической политики.
5. Определение порядка рабочих процедур взаимодействия предприятий, изъявивших желание

войти в гостиничный кластер, в т.ч. внутренних стандартов.

Формирование региональных и межрегиональных инновационных кластеров необходимо в связи с возрастающей значимостью технологического фактора, для повышения конкурентоспособности предприятий и региональных бизнес-систем, эффективной интеграции в мировое социально-экономическое пространство.

Для украинской экономики использование кластерных технологий в гостинично-ресторанном бизнесе позволит

- сформировать эффективные механизмы взаимодействия государства и бизнеса;
- сформировать естественный механизм развития, снижающий нагрузку на государственные органы по стимулированию экономических механизмов;
- повысить самостоятельность и независимость региона от экономической ситуации за его границами;
- образовать в кластерной сети гибкие предпринимательские структуры малых предприятий, что позволит сформировать инновационные точки роста экономики региона.

Для региональной экономики развитие кластеров:

- 1.обеспечит повышение занятости населения;
- 2.привлечет квалифицированных специалистов;
- 3.способствует развитию смежных секторов в экономике и сфере услуг.

Для экономики города результатом будет:

1. гарантия в сохранении рабочих мест людям, работающим в малом бизнесе;
2. сохранение и увеличение налоговой базы;
3. сокращение выплаты по безработице.

Для решения проблемы кластеризации гостинично-ресторанного бизнеса, следует провести административно-территориальную реформу, так как в городах и вблизи городской черты по всей Украине можно увидеть целые микрорайоны незавершенного жилищного строительства, пребывающего в таком незавидном состоянии уже около двадцати лет, поддерживать развитие предпринимательства, оказывать помощь становления малого и среднего бизнеса, а так же усилить деbüroкратизацию государственного аппарата.

У гостиниц есть возможность осуществлять переход от количественного развития к качественному, которое повысит уровень конкурентоспособности и эффективности на длительный срок. Такая возможность будет зависеть от поддержки руководства региона (которая заключается в разработке экономических и социальных программ), а также от активности самих предпринимателей. Развитие кластеризации не может быть осуществлено без научно-теоретической базы, специалистов, даже при наличии инициативы сверху, этот процесс пойдет не быстро. Создание кластеров по инициативе "снизу" вызывает у многих специалистов серьезные сомнения, поэтому нужно создавать организации которые осуществляют поддержку по формированию кластеров, которые способствуют созданию сетевой формы организации по горизонтальному и географическому признакам, проведению диалога с властными структурами, продуцированию инициатив по развитию сегмента малых гостиниц, ресторанов и кафе, обеспечению и поддержке конкурентоспособных предприятий. Выполнение отмеченных задач позволит осуществить качественный переход в уровне конкурентоспособности гостинично-ресторанного бизнеса в условиях формирования сетевого гостиничного бизнеса в Украине.

Литература

1. Кластеры предприятий: Учебник / Под ред. В. Третьяк. — М.: «Август-борг», 2006. — 132 с.
2. Портер М.Э. Конкуренция / М.Э. Портер. — М: Вильямс, 2006. — 608 с.

**ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО КЛАСТЕРА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА
БАЗІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА
„ОДЕСЬКИЙ МОРСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ПОРТ”**

Онофрей І.В.
проф. Козак Ю. Г.

Одеський національний економічний університет

Обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних умовах державна політика зі стимулювання та планування економічного зростання, модернізації та структурної перебудови економіки повинна здійснюватись з використанням ринкових інструментів, що забезпечують підвищення конкурентоздатності окремих підприємств, галузей та економіки в цілому. Одним з таких інструментів є створення та розвиток кластерів – територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань, а саме – морських портових кластерів. Міжнародний досвід довів життєздатність кластерної політики та засвідчує високу конкурентоспроможність кластерів завдяки можливості зниження витрат на підтримку та розвиток декількох підприємств ресурсів (людських, матеріальних та необхідної інфраструктури). Географічна близькість забезпечує дешевизну та швидкі строки поставок необхідних для бізнесу товарів та послуг, а концентрація фірм в межах однієї області сприяє розвитку комунікацій, розповсюдженню досвіду та знань. Кластер та відповідна йому кластерна політика є інструментами середньо- та довгострокового планування, а головне – підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіонів. У зв'язку з цим актуальною є проблема розробки та впровадження адекватної до економічних реалій моделі морського портового кластера. При цьому такі кластери мають стати точками зростання економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інформаційна база проведеного дослідження включає в себе наукові публікації та напрацювання провідних західних вчених, серед яких такі видатні автори як Петер В. де Ланген, Дімітріос Лірідіс, Вассіліос Цагкас, Марія Анхель Діас, Марія Соледад Естебан, Томас Андерсон, Сільвія Швааг-Зергер, а також вітчизняних та російських, серед яких можна виділити таких авторів, як Степанов А. М., Титов А. В., Рибіна Л. О., Соколенко С., Ковальова Ю. М., Гриценко С. І., Блудова С. Н., Прищепа Л. А. та інші. Також при підготовці дослідження використані дані надані державним підприємством „Одеський морський торговельний порт”, а також дані Державного комітету статистики України, та інші, наявні у відкритому доступі у мережі Інтернет [1-20].

Мета роботи. Головним завданням матеріалу є обґрунтування створення транспортного (інша назва – морського, портового) кластера в Одеській області. Варто відзначити, що для впровадження кластерної моделі та морських портових кластерів в Одеській області на сьогодні існує ряд проблем. В першу чергу, такими є проблеми наявності відповідних організаційних та функціональних механізмів створення та побудови даного кластера, а також проблема наявності адекватних економіко-математичних моделей, впровадження яких на практиці дало б можливість оцінити ефективність кластера та визначити шляхи її підвищення та подальшого розвитку. Ядром нових кластерів можуть бути великі виробничо-економічні системи. Центром потенційного Одеського морського кластера може стати державне підприємство „Одеський морський портовий порт”.

Створення кластера в даному випадку маєтись на увазі не стільки і не тільки у вигляді нових інвестицій в технічну модернізацію, скільки власне зміна самого характеру та організації взаємодії між учасниками ланцюжка, що входять у кластер.

Виклад основного матеріалу. Одним із шляхів мобілізації ресурсів в регіонах для динамічного соціального і економічного розвитку у середньо- та довгостроковій перспективі, підвищення конкурентоспроможності та диверсифікації регіональної економіки є розвиток та використання кластерів, застосування кластерної політики на ринкових засадах.

Нові завдання, що стоять сьогодні перед налаштованою на реформи регіональною та місцевою владою щодо змістовного наповнення соціально-економічного розвитку територій та їх громад, потребують активізації інноваційно-інвестиційного потенціалу територіальної організації економіки та взаємодії господарюючих суб'єктів. Світовий досвід успішних регіонів доводить залежність їх результату не тільки від класичних факторів – ресурсного забезпечення, вдалого розміщення, наявності досконалих технологій. Значна увага в теорії та практиці реалізації оптимальної стратегії розвитку регіонів приділяється сьогодні кластерній моделі галузево-територіального розвитку.

Концепція кластерів є досить перспективною для застосування в умовах трансформаційної економіки України. Завдяки кластерному підходу на рівні окремого регіону стає можливою міжсекторна співпраця, оскільки ініціаторами та активними учасниками її виступають місцеві органи влади. Завдяки поширенню та постійному обміну інформацією стають можливими взаємовигідні бізнесові контакти в регіоні, поширюється кооперація між різногалузевими підприємницькими структурами. Тим самим споживачі мають можливість отримати якіснішу продукцію, виготовлену за рахунок місцевих ресурсів. Механізм кластерної співпраці є вигідним, оскільки значно скорочуються транзакційні витрати учасників, стають можливими масштабні підприємницькі проекти за рахунок участі в них членів кластера на засадах співфінансування, посилюються інформаційні можливості підприємств регіону, що сприяє залученню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, споживчий ринок поповнюється якісною та різноманітною продукцією.

В даному матеріалі головним завданням є економічно обґрунтувати доцільність впровадження створеної моделі Одеського транспортного кластера. Для вирішення цього завдання було розроблено ряд

економетричних моделей, спрямованих на оцінку взаємозв'язків між результатами діяльності порту та загальним станом економіки регіону, діловою активністю, ситуацією на ринку праці.

Для розрахунку ефективності зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону запропоновано використати власну модель „Регіон-Кластер” [21-23]. Дана модель містить ідею створення Одеського морського портового (транспортного) кластеру, і при цьому відображає необхідність існування Одеського морського торговельного порту та виводить економіку регіону на новий рівень. Згідно зі структурою моделі, яка запропонована, існують три рівні, які визначаються окремими, притаманними кожному рівню, групами факторів та показників. Запропонована трьохрівнева багатофакторна кластерна модель ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону має використовувати як основу для виміру загальної ефективності поняття валового регіонального продукту (або валової доданої вартості) – вартості валової виробленої продукції за відрахуванням вартості витрат на сировину та матеріали, а також інших витрат проміжного споживання [24]. Відповідно до суті моделі вважаємо, що це має бути середньодушовий показник, співвідносний з кількістю населення регіону, тобто валовий регіональний продукт на душу населення.

Для оцінки очікуваного ефекту від формування Одеського морського кластера була запропонована економіко-математична модель, яка дозволить визначити, яка саме частка валового регіонального продукту Одеської області генерується транспортуванням вантажів через державне підприємство „Одеський морський торговельний порт”.

Проведені тести з використанням критеріїв Фішера і Ст'юдента свідчать про значимість побудованої моделі та її параметрів. У рамках розробленої моделі варіація обсягу реалізації послуг державного підприємства „Одеський морський торговельний порт” пояснює 89% варіації ВРП Одеської області на душу населення. З огляду на те, що державне підприємство „Одеський морський торговельний порт” функціонує в умовах монополістичної конкуренції і має досить індивідуальну тарифну політику, треба прийняти висунуту гіпотезу про ступінь впливу державного підприємства „Одеський морський торговельний порт” на економіку Одеської області.

Висновки. Аналіз параметрів моделі дозволяє зробити висновок про те, що збільшення обсягу реалізованих портом послуг на 1 грн. призводить до зростання ВРП Одеської області на 7 грн. 73 коп.

Для прогнозу можливих результатів і виділення масштабу кластера був застосований сценарний підхід. Якщо розглядати сценарій повернення до найбільшого вантажообігу державного підприємства „Одеський морський торговельний порт” у 2008 році, то за стриманою (песимістичною) оцінкою в результаті проведених розрахунків збільшення вантажообігу порту в кластері на 1 тис. тон веде до збільшення валового регіонального продукту Одеської області на 200 тис. 980 грн. Також при песимістичній оцінці (тобто мінімальному рівні реалізації кластерного проекту) в результаті проведених розрахунків було встановлено, що для підвищення рівня валового регіонального продукту Одеської області від поточного рівня на 1% необхідно збільшити поточний вантажообіг порту на 2 млн. 296 тис. тон. Всі ці завдання є досяжними. Їх втіленню може сприяти Одеський морський портовий (транспортний) кластер.

Варто відмітити, що створення Одеського морського транспортного кластеру надасть наступні переваги:

1. підвищення конкурентоспроможності транспортного вузлу за рахунок скорочення часу обробки вантажів;
2. зниження логістичних витрат;
3. підвищення надійності роботи транспортного вузлу;
4. зростання продуктивності праці;
5. покращення якості послуг, що надаються;
6. покращення технологій здійснення перевірок контрольними службами у пунктах пропуску через державний кордон;
7. створення бази для розширення інноваційної продукції.

Перспективи подальших досліджень. Пропонується унікальна економіко-математична модель оцінки ефективності інвестування коштів у створення кластеру в рамках економіки регіону. Відкривається можливість оцінити не тільки прибутковість інвестицій у рамках окремого підприємства, але й ефект від вкладень у кластер у масштабі конкретного регіону або групи населених пунктів, тобто врахувати соціально-економічний ефект від державної інвестиційної політики в цілому.

З використанням даної моделі стає можливою адекватна оцінка активів кластера як єдиної виробничої системи з урахуванням зовнішніх ефектів, яка, безумовно, вище, ніж вартість окремих підприємств. Застосування цієї моделі дозволить визначити найбільш ефективний варіант вкладення державних коштів.

Пропонують унікальні, засновані на аналізі міжнародного досвіду в створенні і розвитку кластерів, модель і методика побудови організаційної структури, що забезпечує реальний зв'язок між цілями створення та функціонування кластеру та його організаційною структурою через функціональні зв'язки між його учасниками і зовнішніми контрагентами. Подібна структура передбачає створення кластеропренера – особливої некомерційної організації, що забезпечує ефективне представлення реальних інтересів учасників кластеру, в тому числі і представників приватного капіталу, перед державою. Наявність кластеропренера дозволить комбінувати регулювання, що здійснюється за галузевим принципом відповідними Міністерствами, з територіальним регулюванням, що підвищить його ефективність.

Пропонована модель пройшла апробацію в ДП „Одеський морський торговельний порт”, що є самим великим і успішним морським портом України на сьогодні. Згідно з проведеними розрахунками

ДП „Одеський морський торговельний порт” забезпечує 19% валового регіонального продукту Одеської області. На базі порту розглянута можливість створення Одеського морського портового кластеру.

Побудова такої кластерної структури обумовленими методами і створення необхідних відповідних механізмів всередині неї, дозволить досягти таких прогнозних результатів:

- зростання валового регіонального продукту Одеської області на душу населення на 5% тільки лише як ефект від включення в кластер порту – загальний ефект у разі створення кластеру був би більше;
- рентабельність порту в кластері збільшиться до 171%, тобто майже в 2 рази;
- дохід порту в кластері збільшиться на 36%;
- витрати порту зменшаться на 14%;
- очікується зростання інвестицій в основний капітал порту у 1,85 рази.

Отримані результати та методика моделювання можуть бути використані на морських портах, на транспортно-логістичних та інших галузевих підприємствах, а також для інших морських портових кластерів. Визначені в статті моделі є універсальними, тому їх можна використовувати для розробки та створення морських портових кластерів та інших галузевих кластерів, як в Україні, так і поза її межами. Пропоновані методика і моделі можуть бути застосовані до створення кластерів у різних галузях, у тому числі суднобудуванні, хімічній, металургійній, вугільній промисловості та інших.

Література

1. Портер М. Конкуренція: [Учеб. пособие: пер. с англ. / под ред. Я. В. Заболоцкого] / М. Портер – М., Изд. Дом „Вильямс”, 2001. – 495 с.
2. Методические рекомендации по реализации кластерной политики в северных субъектах Российской Федерации. Азизов А.А., Воротников А. М. и др., - Комитет Совета Федерации по делам Севера и малочисленных народов, NORDEP – 2008г. – 74 с.
3. Peter W. de Langen. The Performance of Seaport Clusters; a framework to analyze cluster performance and an application to the seaport clusters in Durban, Rotterdam and the lower Mississippi. – [Електронне джерело] – Erasmus University Rotterdam, 2003, с. 277. – режим доступу: www.porteconomics.nl/docs/The_Performance_of_Seaport_Clusters.pdf
4. Рибіна Л. О. Кластери як фактор підвищення інноваційності регіону// Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 230 – 235
5. An analysis of seaport cluster models for the development and competitiveness of maritime sectors: The Case of Piraeus Subtheme: Competition in the Maritime Sector// Vassilios K. Zagkas, Dimitrios V. Lyridis. – [Електронне джерело] – Laboratory for maritime transport. – Athens. – 19 с. – режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/21641487/Piraeus-Maritime-Cluster>
6. Dynamic European Clusters//Edited by Prof.dr.ir. Niko Wijnolst. – Maritim Forum Norway, Dutch Maritime Network, European Network of Maritime Clusters. IOS Press BV. – August 2006 – 151 с.
7. Офіційний сайт державного підприємства „Одеський морський торговельний порт”. – [Електронне джерело], режим доступу: www.port.odessa.ua
8. Статистичні дані Одеського морського торговельного порту.
9. Дані диспетчерського звіту Одеського морського торговельного порту.
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронне джерело], режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
11. А.Л. Степанов, А. В. Титов. Теория и практика создания портовых кластеров // Эксплуатация морского транспорта – 2008. – № 2 (52) – с. 11-14
12. Панкова Т. Н. Методика оценки эффективности внешнеэкономической деятельности предприятия// Вестник Калининградского Юридического Института МВД России. Дискуссионная трибуна – 2009. – № 2 (18) – с. 126-129
13. Гриценко С. И. Перспективы развития транспортно-логистических кластеров в Украине// Научный Вестник ДонНУ – 2008. – с. 541-548
14. Янковский Н. А. Повышение эффективности внешнеэкономической деятельности крупного производственного комплекса. – Донецк: ДонГУ, 2003. – 430 с.
15. Ковальова Ю. Кластер як новий інструмент модернізації економіки//Схід. № 5 (83). – 2007
16. Maritime clusters Overview European Commission – [Електронне джерело], режим доступу: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/clusters_en.html
17. European Network of Maritime Clusters – [Електронне джерело], режим доступу: <http://www.european-network-of-maritime-clusters.eu/>
18. Ковальова Ю. М. Кластер як нова форма організації та розвитку економіки// Тези доповіді на конференцію „Становлення сучасної науки – 2007”, секція „Економічні науки”, № 13. – Донецький державний університет управління. – 2007.
19. Соколенко С. Промышленная и территориальная кластеризация как средство реструктуризации // Социальные аспекты и финансирование индустриальной реструктуризации / Материалы конференции 26-27 октября 2003 г. – М: Региональный форум, 2003.- С.24-28.
20. Гончарова К.В. Вдосконалення методики визначення потенціалу кластеризації галузей окремого регіону // Економічний простір. - 2009. - №29.
21. Онофрей Ігор, „Впровадження інноваційних кластерних систем у відкриту економіку України”, стаття, „Реформування економіки України як фактор забезпечення сталого розвитку. Матеріали Всеукраїнської студентської Інтернет-конференції, м. Чернівці, 2-3 квітня 2009 р.” – Чернівці: АНТ Лтд, 2009 – 424 с.

22. Онофрей І. В., Козак Ю.Г., „Моделювання впливу транспортно-логістичного підприємства на ефективність зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону (на прикладі державного підприємства „Одеський морський торговельний порт”)\”, стаття, Науковий вісник ОДЕУ, 2010
23. Онофрей І.В., Васьков Ю.Ю., „Кластерні моделі підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону”. – Збірник ВАК ОДЕУ за напрямом Економічні науки - 2010
24. Державний комітет статистики України. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. (NACE, Rev. 1.1-2002). ДК 009:2005 (п.3.1) 26.12.2005 – № 375

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

к.е.н., доц. Продіус Ю.І.
Тіхоміров В.Б.

Одеський національний політехнічний університет

Постановка проблеми. Важливою складовою частиною стабілізації господарської діяльності підприємств, фірм, усіх учасників ринкових відносин є зовнішньоекономічна діяльність, одна із сфер господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом товарів, послуг, виходом підприємств, організацій на зовнішній ринок. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності - це суттєвий фактор підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні окремих підприємницьких структур, так і в масштабах усієї країни.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств завжди знаходилися у центрі уваги вчених. Питання функціонування зовнішньоекономічної діяльності підприємства широко висвітлені насамперед у зарубіжній науковій літературі. В Україні зазначеними проблемами займаються такі фахівці, як Білий В., Губенко В., Завьялов П. Кредисов А., Лозенко А. П., Павленко Ф., Щербак В., Яковлев А., Якубовський М. та ін.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний ринок недостатньо місткий та не здатний поглинути всю запропоновану продукцію, що примушує підприємства виходити на зовнішні ринки, конкуренція на яких значно вища. Тому для забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємству необхідний єдиний стратегічний напрямок розвитку, згідно з яким воно зможе досягти довгострокових конкурентних переваг [1].

Маючи високий експортний потенціал, Україна використовує його недостатньо ефективно. Спостерігається зменшення вартісних обсягів експорту, що свідчить про кризу виробництва, зорієнтованого переважно на експорт. За обсягами експорту на душу населення, Україна значно поступається не лише розвиненим країнам, але й більшості країн Центральної та Східної Європи. Це спонукає до більш ефективної реалізації експортного потенціалу з метою збільшення впливу України на світові економічні процеси. Товарна структура експорту України є вкрай несприятливою. Вона свідчить про нездатність держави подолати структурні диспропорції економіки, сформованої в рамках колишнього СРСР. Домінуючими експортними позиціями залишаються металопродукція (44% загального експорту), мінеральні продукти та хімія (22%), а машинобудування складає лише 12%. На відміну від держав Центральної Європи, в Україні так і не відбулась переорієнтація з торгівлі сировиною та напівфабрикатами на торгівлю товарами з високою доданою вартістю. Головні експорто-орієнтовані галузі залишаються надзвичайно енергоємними, що робить їх критично залежними від імпортованих енергоносіїв та обмежує можливості нарощування експорту за рахунок девальвації національної валюти [2]. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств, фірм, усіх учасників ринкових відносин – це суттєвий фактор підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні окремих підприємницьких структур, так і в масштабах усієї країни. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприяє відтворенню експортного потенціалу країни, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки України [3].

Сьогодні економіка нашої країни характеризується більшою відкритістю для ділових контактів із закордонними партнерами. Нові економічні реалії потребують нових підходів до здійснення міжнародної діяльності. Багато підприємств виходять на зовнішній ринок із своєю продукцією самостійно. Для переважної більшості з них це відбувається вперше. Дана ситуація виявила відсутність необхідного досвіду, а часом, і елементарних знань в області міжнародної діяльності. В умовах ринкової економіки успіх зовнішньоекономічної діяльності підприємства і стійке фінансове положення залежить від багатьох чинників. Один із них – це висока конкурентоздатність виробів, що випускаються. Для досягнення цієї мети необхідно постійно удосконалювати якість продукції, відповідно до сучасних вимог.

Довгострокове прогнозування обсягу виробництва, характеру потреб, технічного рівня і якості продукції повинні бути спрямовані на: виявлення можливих вимог до асортименту і якості виробів на перспективний період їхнього виробництва і споживання; визначення науково-технічних і економічних можливостей задоволення вимог споживача; встановлення асортименту і показників якості при розробленні перспективних видів продукції.

Для забезпечення конкурентоздатності продукції, що випускається, необхіден розвиток стандартизації і сертифікації [2]. Одним із засобів досягнення основної мети – економічного зростання

підприємства в довгостроковій перспективі – є підвищення ефективності ЗЕД підприємства. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку потрібна стратегія зовнішньоекономічної діяльності, тобто єдиний напрямок, який буде враховувати внутрішні можливості підприємства та ринкові умови, в яких йому доводиться функціонувати. Для розробки стратегії необхідний комплексний аналіз діяльності підприємства. По-перше, треба провести комплексний аналіз ефективності ЗЕД на засадах фінансово-економічного аналізу та складання матриці SWOT та згрупувати економічні показники в ЗСП, що чітко виявлять внутрішні можливості підприємства.

По-друге, необхідно провести аналіз зовнішнього середовища, який включає в себе оцінку постачальників, конкурентів та споживачів, а також аналіз пропонуваного підприємством та конкурентами товарів з метою виявлення стадії життєвого циклу товару та можливості його заміни. Цей аналіз проводиться на засадах складання карти стратегічних груп для визначення положення підприємства серед конкурентів та напрямку його розвитку в наявному конкурентному середовищі. Також необхідні проведення маркетингового дослідження ринку з метою виявлення переваг споживачів та оцінка постачальників для визначення якості сировини та рівня цін на неї в даній галузі.

По-третє, для визначення ринку привабливості зовнішньоекономічної діяльності підприємства доцільно провести матричний аналіз. При проведенні матричного аналізу ЗЕД підприємства найчастіше використовуються такі матриці: матриця BCG – аналіз темпів зростання та частки ринку; матриця GEM – аналіз порівняльної привабливості ринку та конкурентоспроможності; матриця ADL – аналіз життєвого циклу галузі та відносного положення на ринку; матриця Shell/DPM – аналіз привабливості ресурсоємної галузі в залежності від конкурентоспроможності.

Після проведення аналізу економічної діяльності підприємства складається список стратегічних альтернатив, тобто система стратегій в із розрахунком вірогідності їх запровадження щодо досягнення загальної мети [1].

На даний момент процес освоєння вітчизняними товаровиробниками зарубіжних ринків супроводжується значними труднощами і проблемами, які обумовлені недосконалістю форм фінансових розрахунків, нерозвиненістю транспортної і ринкової інфраструктури договірно-правової бази, практики регулювання митних процедур і оподаткування. Отже, вітчизняний товаровиробник буде спроможний вийти на світовий ринок лише за умови виробництва якісної продукції, яка б відповідала існуючим запитами і потребам споживачів. Розв'язання цієї проблеми можливе лише за умови вкладення капіталу та впровадження сучасних інноваційних розробок у пріоритетні галузі, іншими словами, забезпечення інтенсивного розвитку економіки. У переважній більшості продукція вітчизняних товаровиробників характеризується низьким рівнем якості, що не відповідає світовим стандартам, а також високим рівнем затрат на її виробництво, що в кінцевому підсумку обумовлює низький рівень конкурентоспроможності на зарубіжних ринках [3].

Щорічне зростання кількості малих підприємств, а також наявність безлічі, часто однакових, програм їхньої підтримки, на жаль, зовсім не відображається на збільшенні їхніх обсягів виробництва та фінансових результатів та на їхньому внеску до економіки країни. Стабільний економічний розвиток кожної країни сьогодні розглядається у нерозривному взаємозв'язку з функціонуванням світового господарства. Беззаперечним є те, що будь-яка національна економіка є невід'ємним елементом міжнародної економічної системи та перебуває у постійній взаємодії з рештою її елементів – країн. Якість зазначеної взаємодії все більше залежить не тільки від ресурсозабезпеченості країни, а від тієї діяльності, яка передбачає формування та реалізацію цілого механізму побудови відносин із зовнішнім світом.

Під цим механізмом розуміється зовнішньоекономічна стратегія держави, розробка якої вимагає глибокого аналізу середовища її реалізації, внутрішніх можливостей економіки та основних структурних елементів, які визначають систему взаємодії країни зі світовим господарством. Дослідження даного питання становить значний теоретичний інтерес і практичну цінність з огляду на малоуспішні спроби України ідентифікуватись як суб'єкт міжнародних економічних відносин [4].

Висновки. Таким чином, використання збалансованої системи показників у сфері стратегічного управління ЗЕД підприємства дозволяє удосконалити систему прийняття стратегічних та тактичних рішень, оптимізувати використання обмежених внутрішніх резервів розвитку підприємства щодо подальшого розвитку конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

Отже, лише на основі всебічного вивчення кон'юнктури світових ринків, підвищення конкурентоздатності продукції, застосування сучасних технологій можна досягти ефекту у зовнішньоекономічній діяльності як на мікрорівні (рівні підприємства), так і на макрорівні зокрема.

Література

1. Рубан І. В. Обґрунтування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства на засадах збалансованої системи показників [Електронний ресурс]: http://www.rusnauka.com / 9_EISN_2007 / Economics / 21328.doc.htm
2. Луценко В.О. Розробка заходів підвищення ефективності експортних операцій промислового підприємства. Автореф. [Електронний ресурс]: <http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/lutsenko/diss.htm>
3. Гаркуша О. О. Ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Автореф. [Електронний ресурс]: <http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/garkusha/diss/index.htm>
4. Боб Ю.В., Недбалюк О.П. Суть і перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Стаття. КНЕУ.- С., 2009. [Електронний ресурс]: <http://intkonf.org/bob-yuv-nedbalyuk-op-sut-i-perspektivi-rozvitku-zovnishnoekonomichnoyi-diyalnosti-v-ukrayini/>

РЕГІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Ульяновський О. І.
Дашковський А.
Ковтуненко Ю.В.

Одеський національний політехнічний університет

Постанова питання про регіональну економічну безпеку в широких колах економічної суспільності України отримала неоднозначну реакцію. З одного боку, когорта економістів вважають поняття «регіональна економічна безпека» некоректним, що перетворює самі регіони в квазідержави, а з іншого боку, намітилася тенденція використання регіонами, в першу чергу автономними національними утвореннями, самого поняття безпеки для обґрунтування необхідності самовизначення та автономії, введення додаткових необґрунтованих економічних рубежів на межах з іншими суб'єктами держави.

С позицій авторів, «безпека економічного простору» регіону («регіональна економічна безпека»), що є складовою невід'ємною частиною «безпеки економічного простору України», повинна вирішувати задачу комплексного підходу до вивчення економічного, соціально-політичного стану в регіоні, виявлення вузьких місць та наявних проблем, диспропорцій, ретроспективного аналізу процесів та соціально-економічного моніторингу з метою розробки методів управління процесами.

Головною метою «безпеки економічного простору» регіону повинно виступати підвищення добробуту та якості життя всіх без виключення жителів регіону.

Як і «безпека економічного простору» України, «безпека економічного простору» кожного регіону має свої особливості та відносну самостійність, що зумовлюється особливостями, місцем та роллю кожного окремого регіону.

«Безпека економічного простору» регіону – це стан його економічного потенціалу, внутрішньої структури та системи управління, за яких забезпечується ефективність використання природних, трудових, матеріальних та фінансових ресурсів, гарантований захист регіону від негативних змін зовнішніх умов, збереження конкурентоспроможності та адаптація до умов, що змінюються, та кордонів його економічного простору.

Пріоритетними задачами регіональної (територіальної) економічної політики, що направлена на підвищення безпеки її економічного простору, є:

- реструктуризація економіки з переважним розвитком, з одного боку, галузей найбільш прибуткових та перспективних на даний момент, з другого боку, галузей, що мають довгострокові економічні переваги в загальній системі територіального розподілу праці;
- реанімація або активізація власних джерел розвитку;
- формування територіально-виробничих комплексів, орієнтованих на вимоги ринку та гнучко реагуючих на кон'юнктурні зміни;
- розвиток міжрегіональних інфраструктурних систем з гідним представництвом території;
- локалізація та подолання депресивного стану окремих районів, а у випадку необхідності, надання їм статусу «районів (територій) економічного лиха» [1].

Виходячи з цього визначення, безпека економічного простору територіального утворення повинна визначатися сукупністю умов та факторів поточного стану економіки, її стабільністю, стійкістю та можливістю поступального руху, ступенем незалежності і в той же час – можливістю інтеграції з економікою України, всього економічного простору [2].

Серйозною небезпекою для цілісності України є значна диференціація регіонів за основними економічно-соціальними показниками. Наявність асиметрії як економічного, так і політичного стану регіонів в комплексі з географічними факторами, викликає істотну міжрегіональну нерівність, що породжує різноманітні кризові та дестабілізуючі ситуації.

Слід ще раз підкреслити, що загальна структура «безпеки економічного простору» господарюючого суб'єкту залишається єдиною і для регіону з урахуванням включення в неї набору індикаторів, що характеризують істотні регіональні показники.

Для формування структури «безпеки економічного простору» регіону необхідний підбір її індикаторів, що кількісно відображують регіональні інтереси в галузях економіки, соціальних відносинах та політиці, тонко враховують особливості єдності економічного простору економіки регіонального та загальнодержавного ринків.

Література

1. Экономическая безопасность. Энциклопедия. М. : Издательский дом «Правовое просвещение». 2001. с. 336, 445
2. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення. / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 244с.

ФОРМУВАННЯ Й РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВО-ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Гусенко О.С.

Одеський національний економічний університет

Постановка проблеми. Сценарій довгострокового розвитку національної економіки припускає підвищення її конкурентноздатності як у традиційних, так і нових наукомістких секторах, підвищення якості людського капіталу й динаміки продуктивності праці, випереджальний розвиток високотехнологічних виробництв і перетворення інноваційних факторів в основне джерело економічного зростання. Рішення цих завдань потребує створення системи чіткої взаємодії держави, бізнесу, науки й утворення на основі використання ефективних інструментів інноваційного розвитку, серед яких немаловажну роль повинен грати кластерний підхід.

Аналіз досліджень і публікацій останнього років. Серед наукових досліджень, у яких аналізуються проблематика промислово-інноваційних кластерів, є роботи видатних зарубіжних та вітчизняних учених - Й. Шумпетера, Г. Хосперса, М. Портера, Б. Ейшхайма, С. Енделстофта, Д. Лук'яненко, З. Варналія, В. Чужикова, Ю. Макогона, та багатьох інших.

Метою є аналіз формування та реалізації стратегії розвитку європейських промислово-інноваційних кластерів.

Виклад основного матеріалу. Промислово-інноваційні кластери є комплексними системами, що вимагають збалансованого теоретико-прикладного підходу. Спокійно завдяки новим теоретичним концепціям був спровокований інтерес до даної моделі розвитку бізнесів і територій, потім у результаті нагромадження досвіду й виникнення різних модифікацій промислово-інноваційних кластерів з'явилися нові концептуальні пояснення їхньої еволюції, і поступово сформувався нормальний цикл розвитку кластерів на основі апробації теорії на практиці й наступному коректуванні теоретичних підходів у результаті зміни реальних умов розвитку кластерних систем.

На сьогоднішній день у науці й на практиці розроблена безліч підходів до розуміння й розвитку промислово-інноваційних кластерів. В 80-90-х роках ХХ століття в економічній регіоналістиці сформувався новий нетрадиційний напрямок, що одержав найменування групи «регіоналістів-еволюціоністів». Його представникам (П. Айдальо, Д. Бекаттіні, М. Амендола й ін.), на відміну від adeptів традиційної науки, вдалося надати переконливе пояснення «економічному феномену» - появі в ряді регіонів Італії, Швейцарії й Франції «островів» господарського благополуччя в розпал глибокої енергетичної кризи 1970-х років. Приділивши основну увагу дослідженню внутрішніх потенцій регіону («територіалізації» технічного прогресу, наявності «людського капіталу»), тобто ендегенним факторам просторового розвитку, еволюціоністи заклали основи нової парадигми в економічній регіоналістиці. Їхні представники взяли участь у розробці принципів єврорегіоналізації, а також виступили ініціаторами створення Групи європейських дослідників інноваційного середовища (GREMI), що функціонує під егідою Євросоюзу [1].

Традиціоналісти запропонували власну модель інноваційного розвитку територій - концепцію «регіонального кластера». Ядром її виступає ідея «компетенц - центра» (competence center, center of excellence). Спочатку під таким терміном мали на увазі окремий дослідницький інститут або «центр розвитку». Однак регіоналісти неокласичного напрямку надають цьому поняттю трохи інший зміст. Вони визначають «компетенц - центр» як «регіональну агломерацію, що, спираючись на наявну технологію, за допомогою добре розгалуженої мережі, яка простирається від наукових відкриттів до збуту високотехнологічної продукції й приводить до створення високотехнологічної вартості, виявляється в стані діставати стійкий прибуток на ринках високих технологій» [2, стр. 150].

Важливим у контексті розвитку «кластерного мислення» у регіонах ЄС також є розуміння того, що промислово-інноваційний кластер - не просто концентрація фірм однієї галузі в буквальному значенні слова. Сукупність компаній (промислові райони, особливі економічні зони) також несе свої важливі функції для розвитку територій, зокрема, великих міст, чому присвячені окремі дослідження, однак промислово-інноваційні кластери являють собою не просто спосіб співіснування на певній території, а вид мережного співробітництва, при якому об'єднання компаній відбувається на основі постійного обміну інформацією, використання спільних конкурентних переваг, наприклад, у вигляді єдиного освітнього центра по підготовці вузьких-профільних фахівців, єдиної IT-платформи, координації дій з метою одержання ефекту синергії від ефективності кластерного утворення, у цілому.

У цьому зв'язку, плідним представляється прийняте в Європі на теоретичному й практичному рівнях розуміння промислово-інноваційного кластера як єдиної бізнес-екосистеми. Дане поняття в цей час активно використовується для визначення різних типів співтовариств компаній, однак, у цьому випадку, воно дозволяє враховувати взаємозалежність всіх учасників кластера й розвинути таку важливу властивість кластерних мереж, як спільне навчання (co-learning) і, в остаточному підсумку - коеволуція (co-evolution) їхніх учасників [3, стр. 28].

Експертне співтовариство та учасники діючих успішних кластерів на сьогоднішній день, у цілому, досягли консенсусу в тому, що ефективний розвиток кластера характеризується механізмом «потрійної спіралі» (Triple Helix), тобто взаємодією трьох груп учасників: бізнесу, влади і науки. При відсутності хоча б однієї з категорій формування повноцінних промислово-інноваційних кластерів стає неможливим.

Аналізуючи сучасний розвиток європейських промислово-інноваційних кластерів, необхідно приділити особливу увагу інституціональному середовищу, що забезпечує їх фінансову й інтелектуальну

підтримку на трьох основних рівнях: Європейського Союзу в цілому, між окремими європейськими країнами й національному. Від ступеня розвиненості систем підтримки на всіх рівнях і їхній погодженості залежить конкурентноздатність окремих європейських країн й ЄС як єдиного економічного суб'єкта.

У цілому, можна виділити п'ять типів європейських кластерних політик [3, стр. 36]:

1. посередницькі політики (broker policies), спрямовані на співробітництво з бізнесом, розвиток наукових парків, бізнесів-інкубаторів;
2. політики по стимулюванню високоякісного попиту (demand-side policies), що включають у себе акумулювання інформації про нові перспективи розвитку, повідомлення до потенційних споживачів інноваційної складової вироблених продуктів, розвиток ідеї відкритості інновацій;
3. заходи щодо розвитку програм навчання;
4. стимулювання розвитку міжнародних зв'язків (розвиток трансграничних кластерів);
5. структурні політики (спрямовані на інфраструктурний й інституціональний розвиток).

Розвиток промислово-інноваційних кластерів є важливою частиною економічного розвитку ЄС у цілому, і однієї зі складового росту конкурентноздатності даного інтеграційного об'єднання. Споконвічно кластерний розвиток був як частиною загальноекономічних кластерних політик (у першу чергу - політики стимулювання інновацій), так й об'єктом самостійної політики.

Якщо донедавна кластери були привілеєм найбільш розвинених економік, то в останні роки спостерігається прояв цього феномена й у країнах, що розвиваються. В Угорщині, Польщі, Чехії, Словенії кластеризація підтримується спеціальними програмами. Зокрема, до 2003 р. в Угорщині була створена система з більше 150 кластерів по наступних напрямках: будівництво, текстильне виробництво, термальна вода, оптична механіка, автомобілебудування, деревообробка, харчова продукція, електроніка й т.д. Там же функціонує більше 75 промислових парків, що поєднують 556 компаній із числом працюючих 60 тис. чол. Промислові парки Угорщини мають істотні митні й податкові пільги. В 2005-2009 р. безпосередньо на створення технологічних платформ й інноваційних кластерів держава виділила 26 млрд. євро. Крім того, виділено 80 млн. євро для зміцнення зв'язків між університетами й промисловістю, 7 млн. євро - на підтримку малого інноваційного бізнесу, 50 млн. євро - на розширення мережі бізнесів-інкубаторів, що підтримують малі фірми на ранніх стадіях [4].

Перші спроби впровадження кластерного підходу в економіку вживають сьогодні в країнах СНД. Наприклад, згідно даним Міжнародного фонду сприяння ринку, в Україні сформовані й практично працюють понад 25 промислові агломерації компаній і структур, які взаємодіють за схемою, близької до кластерної. До числа найбільш великих й успішних по обсязі продукції, що випускається, варто віднести будівельний і швейний кластер у м. Хмельницький.

Висновки дослідження та перспективи подальших розробок. Проведений аналіз досвіду країн Європи в області формування й реалізації стратегії розвитку промислово-інноваційних кластерів дозволяє зробити ряд принципових узагальнюючих висновків:

6. Застосування кластерного підходу є закономірним етапом у розвитку економіки, а його повсюдне поширення можна розглядати як головну рису всіх високорозвинених економік.

7. Специфікою промислово-інноваційного кластера є одержання організаціями, що входять у нього, синергетичного ефекту, що виражається в підвищенні конкурентноздатності всієї системи в порівнянні з окремими господарюючими суб'єктами. Кластерний механізм підвищення конкурентноздатності заснований на ефективному сполученні внутрикластерної кооперації в процесі виробництва продукції із внутрішньою конкуренцією в рамках промислового кластера. При цьому важливо підкреслити мережний характер взаємодії його учасників, оскільки саме горизонтальна інтеграція в цьому випадку сприяє формуванню строго орієнтованого ланцюжка поширення нових знань, технологій й інновацій

8. Відмітною рисою кластера є його інноваційна орієнтованість. Найбільш успішні кластери формуються там, де здійснюється або очікується «прорив» в області техніки й технології виробництва з наступним виходом на нові «ринкові ніші». У цьому зв'язку багато країн - як економічно розвинені, так і тільки початківці формувати ринкову економіку - усе активніше використовують «кластерний підхід» у формуванні й регулюванні своїх національних інноваційних програм.

Література

1. Воронова О.В. Сучасна євро регіоналізація: інтеграційний аспект. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Донецьк. - 2003. - стр. 13.
2. Dickmann D.-S. Internationale Unternehmensnetzwerke und regionale Wirtschaftspolitik. Analyse der Bildung regionaler Kompetenzzentren in Multimedia-Industrie. - Wiesbaden. – 1999. - s.146-152.
3. С.И. Рекорд. Развитие промышленно-инновационных кластеров в Европе: эволюция и современная дискуссия. Монография. – СПГУЭФ. – 2010. – 109 с.
4. Ленчук Е.Б., Власкин Г.А. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран. Джерело доступу: <http://institutiones.com/strategies/1928-klasternyj-podchod-v-strategii-innovacionnogo-razvitiya-zarubezhnyx-stran.html>

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЛІФТОБУДУВАННЯ

Замлинська О.В.

Одеський державний аграрний університет

Європейський досвід свідчить на користь кластерів — організаційної форми консолідації зусиль зацікавлених сторін співпраці підприємств, які стають «полюсами» зростання.

Поняття кластера ввів Портер М. За його визначенням: «кластери — це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств зі стандартизації, а також торговельних об'єднань), що в окремих сферах конкурують між собою, але разом з цим ведуть спільну роботу». Забезпечення конкурентних переваг кластерів вимагає готовності до співробітництва, мотивації кожного елемента системи, прагнення до удосконалення. Функціонування кластерів базується на взаємозв'язках, наявності організаційної структури, спільному інтересі [1, С. 205-206].

Соколенко С. визначає кластер як новий ефективний спосіб і систему взаємодії, постійного ділового спілкування територіально та економічно споріднених учасників виробничого процесу для отримання підсумкового синергетичного комерційного результату [2, С. 224].

Федулова Л.І. вважає, що кластер, будучи інтеграційним механізмом дає змогу фірмам бути разом конкурентоспроможнішими [3, С. 324].

Войнарченко М. запропонував концепцію «5І», згідно з якою створення кластера вимагає забезпечення низки необхідних умов (рис. 1).

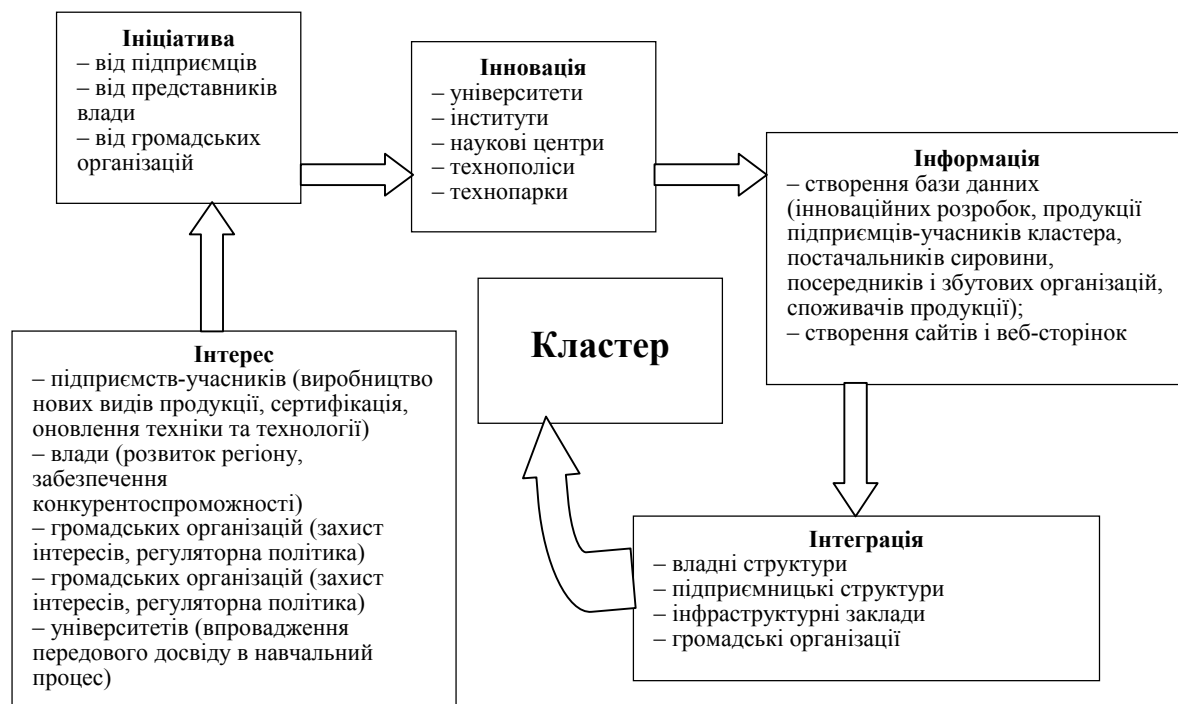

Рис. 1. Концепція необхідних умов створення кластерів за Войнарченко М. [4, С. 119]

Розрізняються три основні види кластерів:

- регіональні кластери (орієнтуються на наукові установи (НДІ, університети);
- кластери вертикально інтегрованих структур (орієнтуються на підприємства, що складають логістичний ланцюг);
- галузеві кластери (орієнтуються на різні етапи технологічного процесу підприємств однієї галузі).

Аналізуючи вплив кластерів на економічні системи, можна зробити висновок, що, в США близько 32% працездатного населення працює в кластерах, в Швеції 39% працездатного населення зайнято в кластерах. Рівень продуктивності праці в кластерах перевищує середньонаціональний на 44%. Таким чином, кластерний сектор є каталізатором, продуктивною силою розвитку інших секторів, чинником підвищення конкурентоспроможності, оскільки покращує доступ до промислових ресурсів, сприяє обміну професійним досвідом, підвищує координацію роботи підприємств, відкриває можливості до інновацій, сприяє науково-дослідній діяльності, сприяє розповсюдженню нових видів організації виробництва та передового досвіду.

Стратегія кооперації є єдиною можливою формою існування кластеру. Зміст кластерів складає сукупність підприємств певної галузі, що знаходяться на одній території. Інституційною підтримкою кластеру є адміністративний ресурс регіону, підприємства-лідери, цивілізовані ринкові правила. Кластерні об'єднання стають рушійною силою розвитку регіону, оскільки знаходячись в одному логістичному ланцюгу наповнюють портфелі замовлень одне одного, тим самим сприяючи своєму розвитку. Уряди країн для стимулювання економічного розвитку територій формують відповідні стратегії орієнтовані на кластери. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси, завантажувати потужності підприємств, створювати робочі місця.

Проблеми ліфтового парку у всіх регіонах схожі [5, С.24-27]:

1. Встановлений нормативними документами 25-річний строк експлуатації ліфтів не є обґрунтованим та не відображає реальний технічний стан ліфта. Такий стан справ не стимулює власника ліфта до економічного витрачання його ресурсу, проведенню поточних ремонтів та модернізації ліфта.

2. Нарахування платежів на технічне обслуговування ліфтів, виходячи з розміру загальної площі квартири, в складі тарифу за послугу по утриманню будинку та прибудинкової території не відповідає фактичному змісту отриманої споживачем послуги, а саме поїздки в ліфті.

3. Правила, порядки і регламенти з технічного обслуговування ліфтів не встановлюють періодичність виконання регламентних та ремонтних робіт, не дають рекомендацій по термінам модернізації ліфтів. В результаті не проводяться регламентні роботи, поточні ремонти ліфтів. Органи технічного нагляду над технічним станом ліфтів не здійснюють моніторингу обсягу та термінів виконаних регламентних робіт та поточних ремонтів.

4. Діюче законодавство не передбачає обов'язки власника ліфта накопичувати кошти для його ремонту і модернізації. Відсутність обов'язків, закріплених законом, не дозволяє балансоутримувачу будинку здійснювати нарахування на ці роботи і забезпечити джерела фінансування ремонту та модернізації ліфтів.

5. Держава як колишній балансоутримувач і власник ліфтів за Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду» зобов'язана приймати участь у фінансуванні ремонту ліфтів.

6. Діючі нормативно-правові акти, які регулюють правові відносини між власниками ліфтів і організаціями, які проводять їх технічне обслуговування, не передбачають право цих суб'єктів укладати договори про передачу всіх прав та обов'язків з експлуатації ліфтів обслуговуючим організаціям [5, С.24-27].

В країні є значні виробничі потужності підприємств виробників підйомно-транспортного обладнання, для яких не сформований організаційно-економічний інструментарій повноцінного завантаження виробництва, при цьому ліфтове господарство країни має високий рівень фізичного і морального зносу механічного та електрообладнання.

Проблема модернізації ліфтового господарства може бути вирішена за рахунок обрання підприємствами ліфтового обладнання України маркетингової стратегії зростання у формі горизонтальної контрактної інтеграції. В результаті реалізації цієї стратегії виробництво ліфтів доцільно доповнити встановленням картоприймачів (ліфтових терміналів). В Одесі є підприємство, потужності якого можна було б використовувати для оснащення одеських ліфтів картоприймачами та для виробництва пластикових карток безготівкового проїзду. Це підприємство «Телекарт-прилад». Оплата за послугу може здійснюватися за допомогою безконтактної смарт-картки при піднесенні її до встановленого в ліфті терміналу. Перевагою стратегії є можливість відповідності розміру оплати з пробігом ліфта, оскільки вартість послуги буде залежати від того, на який поверх людині потрібно піднятися. Її реалізація дасть можливість додатково завантажити виробничі потужності підприємств, зменшити рівень безробіття, забезпечити накопичення коштів для модернізації ліфтового господарства і покращення його технологічного стану. При введенні карткової системи, кошти будуть поступово акумулюватися для своєчасного ремонту та технічного обслуговування ліфтів, а також для подальшої модернізації та заміни вже непридатних до експлуатації ліфтів.

В результаті впровадження цієї маркетингової стратегії можна отримати такі основні переваги: • збільшення надходження грошових коштів організацій, що здійснюють обслуговування ліфтів; можливість проведення своєчасних профілактичних заходів і ремонтних робіт для підтримки ліфтів у справному стані та підвищення ступеня безпеки при їх використанні; зменшення холостого пробігу ліфтів, внаслідок чого збільшиться їх експлуатаційний ресурс і зменшиться енергоспоживання; можливість підвищення оплати праці співробітників і поліпшення якості наданої послуги.

Література

1. Портер М.Э. Конкуренция: Пер. с англ.: Учеб. пособие. / М.Э. Портер — М.: Вильямс, 2000. — 495 с.
2. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: укр. Контекст. / С.И. Соколенко — К.: Логос, 2002. — 646 с.
3. Федулова Л.І. Кластерна політика в системі забезпечення технологічного розвитку регіонів / Л.І. Федулова // зб. наук. праць Луцького національного технічного університету «Економічні науки». Серія «Регіональна економіка». — Луцьк, 2010. — Вип. 7 (27). Ч.5. — С. 323-327.
4. Артеменко Л. Потенціал розвитку транскордонних регіонів на основі інноваційних кластерів / Л. Артеменко // Матеріали круглого столу [«Співпраця Україна-ЄС: модель інноваційного розвитку транскордонних регіонів»], (м. Львів: 21 листопада 2010 р.) — 225 с.
5. Андриенко Н.Н. Новые подходы в решении лифтовых проблем в Украине. /Н.Н. Андриенко, Е.В. Степанова. // Подъемные сооружения. Специальная техника. — №9(106), 2010. — С. 24-27